

tus sum, nam DIXIT DOMINUS, id est, Dominus ita confirmavit futurum, cuius verba frustrari eventu non possunt; nec solum dixit, sed etiam exemplo rerum non dissimilium, a se gestarum, confirmavit et approbavit, dicens: Ex BASAN CONVERTAM, CONVERTAM IN PROFUNDUM MARIS, id est, sicut olim ex Basan, id est, quando filii Israel pugnaverunt, duce Moyse, contra Schon, regem Amorhaeorum, et Og, regem Basan, tune, inquam, illos reduxi laetos ac victores, et sicut olim ex profundo maris Rubri populum meum eduxi incolumem et inimicos ipsorum eodem mari submersi; sic nunc CONVERTAM, id est, reducam laetos atque victores praedicatores Evangelii, omnibus ipsum inimicis deletis atque extictis: et quemadmodum in illa victoria filii Israel, non solum fuerunt victores, sed etiam potiti sunt urbibus atque terra illorum regum; sic, inquam, et vos, praedicatores Evangelii, idolis atque daemonibus superatis, vasa illorum diripiatis, id est, cultores ipsum ad veram fidem traducatis. Et, ut ostenderem hanc victoriam praedicationis perfectam futuram et omni ratione illustrem, persistens in eadem metaphora rerum bellicarum, adjecit:

24.—Ut intingatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Nam in certamine, quando omnes inimici obsidione occisi sunt, omnia complentur cadaveribus et rivi sanguinis decurrunt; ex quo et pedes victorum et ora canum sanguine imbuuntur, quod est signum perfectae et completae victoriae; sic ista similitudine docet regius vates praedicatorum Evangelii consecuturos perfectam victoriam de idolis et de infidelitate. Unde dicit: LINGUA CANUM TUORUM, id est, tanta erit caedes, ut canes ab ipso, scilicet, sanguine, quem hauirent ab inimicis tuis, id est, qui sanguis effuet ab inimicis tuis occisis, ab hoc igitur sanguine hausto ca-

nes ipsi gerent ora atque linguis infectas et maculatas. Unde consequenter sequitur in textu:

25.—Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei: regis mei, qui est in sancto.

Nam istis verbis, comparata jam victoria de idolis et eorum templis eversis, praedicat David gloriam et imperium Christi, jam in toto orbe per fidem dominantis; idque praedicat rerum corporearum imaginibus aptissimis et lectissimis. VIDERUNT, inquit, INGRESSUS TUOS, id est, extinctis hostibus et per praedicationem Evangelii occidente oecisis, ingressus est orbem victor, cunctis hominibus applaudentibus et videntibus. Dicitur, autem, Christus ingredi autem venire, cum ejus fides recepta fuit ab universo mundo, ut docet divus Augustinus in epistola ad Paulinum; et certe, in psalmo LXXXVIII gressus Christi ponuntur pro ejus adventu ad dominandum per fidem in omnes gentes: nam, ubi nos legimus: QUOD EXPROBRAVERUNT INIMICI TUI, DOMINE, QUOD EXPROBRAVERUNT COMMUTATIONEM CHRISTI TUI (in quo noster interpres optime sententiam reddidit, nam significat inimicos populi Israe-lici solitos irridere eorum spem de adventu Christi ad imperandum in universo mundo), id, inquam, in hebreo ad verbum sic habetur, sicut etiam convertit divus Hieronymus: Quod exprobrauerunt gressus Christi tui. Et haec veniendi ratio est illa, quae a divo Joanne appellatur prima resurrectio in Apocalypsi, regnum *mille annorum*, scilicet, cum, finitis persecutionibus tempore Constantini, Christi fides regnare coepit in toto orbe, nemine contradicente, et cooptus est haberi honor publica Apostolis et sanctis martyribus, tanquam Divis. Sequitur:

26.—Praeuenrerunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvenularum tympanistiarum.

PRAEVENERUNT, id est, praecedebat principes conjuncti psallentibus, id est, principes chori atque cantus, positi in medio juvenularum, id est, in medio chori cantorum atque cantatricum, praecedebat cantando, id est, praeincebant caeteris succinentibus. In quo, David nihil aliud dicit aut agit, quam describere chorum, constantem e vario cantorum genere, et personantem laetissimis vocibus, sicut fieri solet in pompa festo et laeto die. Per quae David metaphorice exponit et vaticinatur publicam Ecclesiae laetitiam, non solum spiritualem, sed etiam externam, quae contigit tempore Constantini, cum, Evangelio praedicato fere per totum orbem, et Christi fide recepta fere ab omnibus gentibus, imperatorio edicto redditia est pax Ecclesiae et facta est potestas publico colendi Christum et Sanctis tempula erigendi, eversis idolis et eorum cultu. Igitur, hanc Ecclesiae laetitiam, quae sine dubio maxima fuit, describit David in decendo chorum cantorum, Deum laudantium cantu dulcissimo. Quorum cantus explicatur in eo, quod sequitur:

27.—In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel.

Nam his vocibus atque isto carmine chorus cantorum, qui inducitur, celebrat atque laudat Deum. In ECCLESIAH, inquit, id est, non jam in uno loco, sed in Ecclesiis sparsis per totum orbem BENEDICITE DEO. Quod, autem, sequitur: BENEDICITE DEO, qui ortus est E FONTIBUS ISRAEL, id est, ex genere Israelitico; quasi dicat: BENEDICITE Christo, qui et Deus est, atque etiam homo ab Israele genus ducens. Vel potest accipi alio modo, scilicet vocandi casu,

in hoc sensu: BENEDICITE DRO VOS, qui manastis EX FONTIBUS ISRAEL, id est, vos, Israelitae et Judaei; per quos intelligit David vel in communi omnes fideles, qui sunt vere Israelitae, vel proprie illos fideles, qui conversi sunt e Judaismo; nam isti habebant propriam et peculiarem causam lactandi et benedicendi Deum, tunc quia ex ipsis ortus erat Christus, tunc etiam quia ipsorum opera atque praedicatione mundus conversus est ad fidem Dei, et cultus idolorum est eversus, id est, ipsorum opera comparata est haec Victoria, de qua nunc agit David et quam celebrat his verborum figuris. Cui interpretationi est (consonum) id, quod statim sequitur:

28.—Ibi Benjamim adolescentulus, in mentis excessu. Principes Juda duces eorum: principes Zabulon et principes Nephthali.

Id quod omnes veteres Patres intelligent pertinere ad Apostolos et ad eos Apostolorum discipulos, qui ex Judaeis ad fidem Christi sunt conversi, et qui fuerunt principes comparandae hujus Victoriae et duces, de qua agimus: fit, autem, mentio Benjamin tribus, et tribus Juda et Zabulon et Nephthali, quia ad has quator tribus pertinebant fere omnes Apostoli atque discipuli. Sequitur:

29.—Manda Deus virtuti tuae: confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.

Exposita atque predicta Christi Victoria de idolis atque infidelitate, quae comparata est per Evangelii praedicationem, et Ecclesiae pace et tranquillitate et publico imperio praedictis, jam progrederit David ad ea praedicenda, quae tandem eventura sunt mundi atque Ecclesiae extremo tempore; in primisque praedicit populi Judaici conversionem ad fidem, futuram in mundi fine, dicens: MANDA DEUS VIRTUTI TUAE, id est, mitte, aut certe mis-

surus es (nam, ut diximus, ista verba imperativa saepe ponuntur pro futuris propheticis), itaque missurus es virtutem tuam, vel robur tuum, vel efficaciam Evangelii; quod in S. Scriptura appellatur virtus atque robur Dei, nam, illo mediante, vincet atque delebit Deus omnes inimicos suos. Sed quaeret aliquis, cuius gratia Deus dicatur missurus hoc suum robur; id explicant quae sequuntur, scilicet: CONFIRMA HOC DEUS QUOD OPERATUS ES IN NOBIS, quasi dicat: mittes, Domine, robur tuum, ut quod olim in nobis operatus es, cum elegisti nos in populum tuum et magnis donis affecisti, id tandem confimes, id est, perducas ad felicem exitum, introducendo nos in Ecclesiam tuam, a qua hactenus per infidelitatem sumus exclusi. Nam, ut inquit divus Paulus, ad Romanos, XI: *Sine poenitentia sunt dona Dei*; quo significat Deum, qui elegit hunc populum, et postea eundem propter infidelitatem abjecit, non ita abjecisse, ut mutaret primum suum consilium et electio- nem, sed fecisse ad tempus, tandem ipsum recepturum in gratiam suam. Hoc, igitur, praedicit David in hoc loco; in quo tandem est notandum, quod in hac re praedicenda non utitur David verbis propheticis, sed potius orantibus et deprecantibus. Et ratio est, quia cum tanta sit Judaici populi erga Christum ingratitudo et odiu[m] et obstinatio, idcirco quod Deus illum revocaturus est ad fidem, id totum ex insigni Dei clementia et amore erga illum populum erit, et non ex aliqua condignitate aut idoneitate, quae in ipso populo sit; quod ut significaret David, non tam vaticinando, quam deprecando, hanc rem explicavit. Nec etiam, ut Deum induceret ad praestandum misericordiam isto populo, mentionem facit alicuius rei bona[rum], quae in ipso esset, quacerte nulla est; sed tantum admonuit Deum suae electionis et misericordiae, quam praestitit illi populo in principio, dicens: CONFIRMA HOC DEUS QUOD OPERATUS ES IN NOBIS, id est, memento fidei tuae, quam olim nobis praestitisti, cum nos elegisti in populum tuum, exhibe te constantem

in tuendo beneficio tuo, et quos semel a principio elegisti, eos, quamvis ingratos et aberrantes, ad extremum revoca in amicitiam et gratiam tuam. Convenienter, autem, dicit: CONFIRMA, sive ut in hebreo habetur: ROBORA quod fecisti, id est, pactum, quod pepigisti cum nostro genere, firmum reddre. Nam, certe, id pactum isto tempore ita videtur languere et infirmum esse, ut ejus Deus videatur oblitus; et certe oblitus non est, nec id pactum, quod olim pepigit Deus cum populo Israelitico, illo tempore omnino abolitum est: nam, quamvis nunc Judaei sint Deo ingrati et Christo inimici, tandem illius populi quamdam providentiam adhuc gerit peculiariter et paseit eos, si non tritico vel gratia, salem hordeo, ut praedictum est apud Oseeam, capite x. Nam, quod ille populus et nunc teneat fidem unius Dei et non dilapsus sit ad cultum idolorum aut alias impias religiones, et similiter quod sint adeo studiosi S. Scripturae, et quod in tantis miseriis et tam longa (1) captivitate, tamen nunquam a spe divinae misericordiae defecerint; et similiter, quod tot locis dispersi, tot malis afflicti per tot saccula, gens illorum non sit funditus extincta, id profecto declarat illum populum, nec nunc quidem esse penitus a Deo abjectum, sed foreri a Deo aliquo providentiae genere. Et ita pactum, quod cum illo a principio pepigit, non est penitus disscissum, sed est redditum debile et infirmum; et tandem extremo tempore, cum is populus recipiet ad fidem et gratiam Christi, id pactum est roborandum et confirmandum, id est, reducendum ad pristinum suum decus atque firmitatem aut etiam maiorem, id quod precuator David in hoc loco, et dum precatur, futurum praedicit; precatur, autem, propter causam exppositam, quam magis explicant ea quae sequuntur. Nam sequitur in texu:

(1) Sequitur in codice lacuna unius fere paginae. Nihil tamen deesse videtur, ut notat ipse scriba his verbis: *Nihil deest*.

30.—*A templo tuo in Jerusalem.*

Nam est oratio defectiva, cui deest verbum; estque supplendum isto modo: *A TEMPLO TUO IN JERUSALEM* hec bonum, haec restitutio antiqui pacti proficisetur; vocat, autem, templum Dei, ipsum Christum, in quo *habitat omnis plenitudo Divinitatis*. Igitur, *A TEMPLO TUO*, id est, a Christo, a summa bonitate et clementia, quae in illo habitat, hoc bonum, haec restitutio, haec veteris pacti confirmatio derivabitur in Jerusalem, id est, in populum Judaeorum, non quidem illius populi meritis, sed infinita bonitate Dei, propter Christum. Vel, alio modo, templi nomine possumus intelligere ipsam Ecclesiam fidelium, ut alibi saepe significatur, et erit sensus: hoc beneficium et hoc lumen verae fidei atque doctrinae, quo Jerusalem, id est, Judaeorum populus illustrandus est extremo mundi tempore, ab Ecclesia Dei ad ipsos Judaeos devenient et permanebit, contrario modo quo factum est in principio nascentis Ecclesiae: tunc, enim, a Judaeis fidelibus per praedicationem Evangelii lux doctrinac derivata est ad gentes, juxta illud Esiae, capite II: *De Sion exhibet lex, et verbum Domini de Jerusalem;* at, vero, in mundi fine ab Ecclesia ad Judaeos perveniet fidei doctrina; et qui a principio doctores fuerunt tandem fiunt discipuli, id est, posteri eorum, qui Ecclesiam gentium docuerunt, a genitum Ecclesia docebuntur.

Quod, autem, sequitur in textu: *TIBI OFFERENT REGES MUNERA*, hoc varie accipi potest; nam si pronomen *TIBI* demonstret Deum, erit sensus: ob hoc beneficium in Judaeos conferendum, multi *REGES*, id est, multi magni in saeculo et multi spiritu mundi inflati, ob eam rem admiratione commoti, Evangelii perfectionem sequentur et adjungent se tibi. Nam (est) valde verosimile, quod illa conversio Judaeorum, quae futura est extremo mundi tem-

pore, et illa spiritualium bonorum abundantia, quae eodem tempore futura est in Ecclesia, non continget sine magna rerum mutatione, sine illustribus miraculis; quae res multos homines, aversos a fide vel in fide torpentes, excitabunt ad veram pietatem atque fidem. Nam, sicut in primo Ecclesiæ tempore Deus multis miraculis declaravit potentiam suam, sic simile est futurum in extremo tempore Ecclesiæ, cum totus ille Judeorum populus ad fidem adducendus est. Alio modo, illud pronomen *TIBI* potest demonstrare Jerusalem, cuius mentio proxime praecesserat; et tunc erit sensus: *REGES*, id est, Ecclesia fidelium, qui fideles vocant reges a divo Petro in prima sua canonica, capite II; isti, ergo, *REGES TIBI*, Jerusalem, id est, populo Judaeorum *OFFERENT MUNUS* fidei atque doctrinae, quam ille populus accepturus est illo tempore, Ecclesia dicente atque tradente. Qui sensus mihi valde probatur, non solum quia habet sententiam valde cum superioribus congruentem, sed etiam quia ipsa verba hebraica valde suffragant huic sententiae. Nam pro eo, quod est *MUNUS*, in hebreo non est nomen *mingela*, quod propriè significat illud munus, quod ad obtestandam (1) subjectionem minores majoribus tradere solent, sed est nomen *say*, quod habet significationem utilitatis et commodi: et similiter, pro offerre in hebreao non est verbum *jabal*, quod propriè significat *deducere* aut pro cundo deducere. Et sic, secundum proprietatem horum verborum, erit sensus: *REGES*, id est, fideles, *TIBI*, o Jerusalem, erunt auctores atque duces magni commodi atque utilitatis; quod ita evenetur est, nam illo tempore Ecclesia erit dux synagogæ, et erit illi auctor magnæ utilitatis consequendæ, cum illam fidei illustrabit et imbuet sacramentis. Sequitur:

(1) *Codex: de testandam.*

31. — *Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum: ut excludant eos qui probati sunt argento.*

Certe, est valde obscura hujus versiculi sententia; sed si sequamur ordinem institutae interpretationis, ipsem et ordinem deducet in veram ejus rei intelligentiam. Nam constat, non solum ex vaticinis Prophetarum, sed etiam ex litteris Novi Testamenti, quod quando in extremo mundi tempore Iudei convertentur ad fidem, sunt futuri multi reges potentissimi et multi populi, qui adversentur Christi fidem et Ecclesiam persequantur, conantes avortere a Christi fide ipsos fidèles. Quae persecutio futura est maxima et gravissima omnium persecutionum, quas numquam Christi Ecclesia pertulit et passa est, quemadmodum Sancti tradunt; quam persecutionem Sacrae litterae, tam Novi quam Veteris Testamenti, declarant sub nomine Gog et Magog, atque tiam docent futurum ut Christus redigat ad nihilum illos suos hostes, sicut ad nihilum redigat persecutores primitivae Ecclesiae. Igitur, quoniam David in psalmo jam pervenit ad praedicenda illa tempora Ecclesiae, in quibus Iudei sunt convertendi ad fidem, idcirco consequenter adjecit ea, quae statim secutura sunt post illam conversionem, vel certe ea, quae simul cum illa conversione futura sunt, scilicet, persecutionem Ecclesiae et ejusdem Ecclesiae victoriam de suis persecutoribus per verbum Christi. Et ita inquit: INCREPA FERAS ARUNDINIS vel: increpando, perde feras arundinis; nam id proprio significat verbum hebraicum, quod hoc loco ponitur. Et, certe, ita futurum est, ut Deus illos perdat increpando, id est, solo suo verbo, hoc est, summa facilitate. Sed quae sunt istae ferae arundinis, aut quare sic vocantur Ecclesiae persecutores? Quidam in hoc loco vertunt, non quidem **FERAS ARUNDINIS**, sed **GREGEM ARUNDINUM**, et eo nomine intelligi volunt agmina militum hastatorum. Sed mihi rectius vide-

tur **FERAS ARUNDINIS** metaphorice significare ipsos reges atque principes, qui illo tempore Ecclesiam persecuturi sunt, id est, Antichristum et illius ministros; qui aptissime appellantur **FERAE ARUNDINIS** atque calami: **FERAE**, inquam, propter illorum saevitiam atque crudelitatem, ab omni ratione alienam; **ARUNDINIS**, propter sceptra, quae gerent, et propter virgas, quibus utuntur illorum ministri. Nam arundinem poni pro sceptro regio, testificatur illud factum militum, qui Christum Dominum, purpura induitum, tanquam regem et gestantem arundinem in manu irriserunt; unde etiam reges ab externis poenis appellantur sceptigeri, ferentes sceptra. Sed dicet aliquis, qui conveniat sceptrum cum arundine et calamo, ut calami aut arundinis nomen metaphorice possit transferri ad significandum sceptrum? Ad quod respondetur, quod sceptrum, injuste usurpatum, quale est id de quo agimus, et jurisdictionem vertens in suum commodum et utilitatem, est fragilius calamo atque arundine est levius; et idecirco, nomine arundinis recte significatur. Sequitur:

CONGREGATIO TAURORUM IN VACCIS POPULORUM. — Hoc dicitur per appositionem, quasi dicat: INCREPA FERAS ARUNDINIS; quae ferae sunt CONGREGATIO TAURORUM IN VACCIS POPULORUM. Quibus verbis significat eisdem tyranos per aliam metaphoram: nam sicut in priori metaphora significat fragilitatem regni illorum et levitatem et inconsistiam in jure dicendo; sic, in hac secunda metaphora designat crudelitatem atque saevitiam in subditos suos, nam sicut tauri feri et indomiti in vaccarum gregem dominantur, sic illi dominabuntur in populos sibi subjectos. Quod, autem, additur: UT EXCLUDANT EOS QUI PROBATI SUNT ARGENTO (quod, quidem, rectissimum positum est et a LXX interpretibus et a nostro latino interprete, quamvis hebraica, quae nunc habemus, nonnihil differre videantur), hoc, inquam, valde confirmat hanc interpretationem, quam sequimur, esse veram et legitimam intelligentiam hujus

psalmi; nam ista verba: **UT EXCLUDANT EOS** etc. apertissime significant ipsos Judaeos, ad fidem conversos, qui probati sunt et dicuntur *tanquam argentum*, per ea mala, per eas miserias, quas pertulerunt per tot annos, et quas perferent usque eo quoad convertantur ad fidem Christi in extremo mundi tempore; quos, inquam, Judaeos, probatos sicut argentum, illi tauri et illae feræ conabuntur excludere a fide Christi et a gratia Dei, in quam illos restitutos videbunt. Inquit ergo: **INCREPA** hostes, scilicet, illos reges atque tyrannos sceptrigeros, qui populum tuum, in gratiam tuam restitutum post tam longum dissidium, conabuntur depellere a tua gratia; **INCREPA**, ergo, istos, id est, redige ad nihilum. Vel, certe, possumus aliter dicere: quoniam, enim, ultimo mundi tempore futurum est, ut Judaei, priusquam ad Christum convertantur, seducantur ab Antichristo, et ipsum pro Messia recipient, sicut Christus ipse dixit futurum apud *Joannem*, capite v, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, et non receperitis me; alius veniet in nomine suo, et eum recipietis;* id, igitur, David praevidens futurum et affectus dolore quadam ex misero errore sua gentis, quam praevidebat in ipsa spe et articulo recuperandæ salutis perverturnam in maximum periculum salutis perpetuo amittendæ, propter fraudem et deceptionem Antichristi; idcirco, convertens orationem suam ad Deum, orat illum, ut non permittat illum errorem diutius haerere in sua gente, sed ut statim summa celeritate disperdat et ad nihilum redigat autores atque duces illius erroris, id est, Antichristum, ne sint impedimento populo suo, quominus cito convertatur ad veram fidem. Et ita, inquit: **INCREPA**, id est, perde illos, qui gentem meam, jam aspirantem ad salutem et ad fidem tuam, per fraudem aversuri sunt a vera Christi fide et in falsam persuasionem inducturi. Sequitur in textu:

DISSIPA GENTES, QUAE BELLA VOLUNT. — Haec verba continent eamdem sententiam, quam superiora, nisi quod

ibi loquebatur David metaphorice; hic, vero, loquitur aperte et proprie. Nam quod supra dixerat: **INCREPA** FERAS ARUNDINIS, idem est, quod: **DISSIPA GENTES QUAE BELLA VOLUNT**, id est, **DISSIPA** illos, qui Ecclesiam tuam persecuti sunt et bellum spirituale illatui Judaeis, a te conversis, vel certo statim convertendis. Non autem ratione caret, quod istos Ecclesiae hostes David dicit esse studiosos et cupidos belli gerendi, dicens: **DISSIPA GENTES, QUAE BELLA VOLUNT**, nam sine dubio nihil est, quod magis excruciet hostes, sive communes Ecclesiae sive particulares cujuscumque boni atque pii viri, nec est aliiquid, quod majore odio inflammet impios erga pios, quam cum vident bonos et pios viros ipsorum impugnazione non turbari animo nec dimoviri ab statu animi quieto atque tranquillo. Itaque, hujusmodi hostes bonorum bella cupiunt, non solum quia inferunt, quia oppugnant, quia persecuntur bonos, sed etiam quia odio habent pacem et tranquillitatem animi bonorum atque justorum, quam non possunt violare nec minuero omnibus suis machinis atque consiliis; nam bonorum et in Deo sperantium in mediis malis est propria vox illa Davidis in psalmo XXVI: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me praelium, in hoc ego sperabo,* et similiter illa psalmi XLV: *Deus noster refugium et virtus: adjutor in tribulationibus quae invenierunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabiter terra: transferentur montes in cor maris.* Sequitur in textu:

32. — **Venient legati ex Ægypto: Æthiopia præveniet manus ejus Deo.**

Id est, cum igitur **GENTES QUAE BELLA VOLUNT** dissipaveris, et cum illos duces nequitiae atque erroris, qui in Ecclesiam tuam invasuri sunt, penitus contriveris, tunc non solum Judaeicus populus ad te convertetur; sed etiam aliae plurimae nationes, quae cum a principio Ecclesiae

fidem tuam recepissent, ab ea postea recedentes, iterum ad te revertentur. Et quoniam, quando illud contingat, tempus adventus Christi et mundi consummationis erit in proximum, quo in tempore D. Joannes in Apocalysi hortatur omnes gentes, ut deserta impietate, se ad Deum convertant; sic David, in hoc loco illud tempus animo conciens, omnes gentes invitat atque hortatur ad verum Dei cultum, dicens (quod) sequitur in textu:

33.—Regna terras cantate Deo: et psallite Domino: psallite Deo.—**34.**—Qui ascendit super coelum coeli ad orientem.

QUI ASCENDIT, id est, qui inequitat, ut constat ex verbo hebraico cuius loco ponitur; agit, enim, iam David de ipso Christi adventu ad judicandum. Nam ille adventus futurus creditur proxime post conversionem populi Judaici et aliarum gentium ad fidem, in extremo mundi tempore. Itaque, post vaticinium de conversione Judaeorum, recte et consequenter vaticinatur de adventu Christi ad judicium. **CANTATE**, inquit, DEO, **PSALLITE DOMINO, ASCENDENTI SUPER COELEM COELI** etc.; quasi dicat: **CANTATE DEO, inequitanti super coelos coelorum; AD ORIENTEM, id est, ab ea parte coeli, qua sol oritur.** Nam ab illa parte coeli Christus creditur venturus ad judicium; et propter istam causam, ex traditione Apostolorum et Ecclesiae, oramus versus orientem, ut docet divus Clemens in *Traditionibus apostolicis*. Itaque, inquit: Canite Deo, venienti ad judicandum supra coelos coelorum, sive in nubibus coeli, sicut scripsit Daniel, capite VII; nam quos David vocat in hoc loco coelos coelorum, eos Daniel appellat nubes coeli. Et uteque his nominibus metaphorice significat supremos Angelos, in quibus veluti insidens Christus, illo die appariturus creditur cum immensa majestate et claritate; qui Angeli idcirco dicuntur coelorum coeli, quia in illo mundo intelligibili obtinent eundem locum muneris atque officii,

quem in hoc visibili mundo obtinent orbes aetherei; et quia per illos et ipsorum prompta ministeria Deus infundit plurima bona hominibus, idcirco apte appellantur etiam nubes coeli. Quod, autem, sequitur in textu:

ECCE DABIT VOICI SUAE VOCEM VIRTUTIS.

35.—Date gloriam Deo.

Hoc, inquam, ita aperte significat Davidem agere hoc loco de adventu Christi ad judicandum, ut nullus fere locus relinquatur dubitationi. Nam veteres Patres, fere omnes, hoc interpretantur de voce, qua mortui sunt revocandi ad vitam ipsomet die et tempore, quo Christus iudicium exercet; nam, ut inquit Paulus (in priori *ad Thessalonenses*, capite IV), mortuos ad vitam revocandos esse in voce Archangeli et in sono tubae; sic David, illustratus eodem spiritu, id praedicit futurum in **VOCE VIRTUTIS**. Vocat, autem, illam **VOCEM VIRTUTIS** aut fortitudinis justa de causa: quia nihil potest excogitari, nec potentius, nec efflecius ea voce; qua fiet, ut homines mortui et in cinesses conversi, momento temporis resurgent vivi, non amplius morituri. Quocirca, David, dicturus rem tam admirabilem, merito usus est illa particula: **ECCR**, ut auditorem redderet magis attentum ad praedictionem rei tan stupendae. Dicit, autem, Christum daturum voci suae **VOCEM** fortitudinis, ut intelligamus id, quod adnotaverunt veteres Patres: Christum non semper usum fuisse voce fortitudinis, sed contra potius, qui saepe in priori adventu usus fuerat voce infirma atque humili, ipsum, inquam, datum illo tempore voci suae robur et fortitudinem admirabilem. Nam de primo adventu Christi Esaias praeditit, capite XLII: **Non clamabit, et vox ejus in plateis non exaudietur**, et cap. LIII: **Sicut oris coram tondente obmutescet;** ille, igitur, cuius vox olim tam submissa et humili fuit, tunc utetur voce potentissima, tum excitando mortuos,

tum etiam sententiam proferendo aduersus impios. Vocat, autem, David istam vocem Christi, vel quia ab ipsomet proferenda est, ut videtur dici apud Joannem, capite v: *Veniet hora, in qua qui in monumento sunt audient vocem Filii Dei;* vel, certe, quia ex Christi persona atque ipso jubente, ab Angelo proferenda est, ut videtur significare divus Paulus loco citato superius. Caeterum, mortuis ad vitam revocatis et iudicio consummato, quid aliud restat, nisi ut Sancti obtineant regnum aeternum in vita beatissima, Deo illis largiente immensa et plurima bona? Igitur, ad hanc rem significandam et declarandam pertinent ea, quae sequuntur in psalmo usque ad finem, scilicet:

SUPER ISRAEL MAGNIFICENTIA EJUS, ET VIRTUS EJUS IN
NUBIBUS.

36.—*Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit
virtutem et fortitudinem plebi suea, benedictus Deus.*

Id est, postquam dabit Christus virtutem voci suae, mortuos excitando et impios condemnando, tunc SUPER ISRAEL, id est, super electos MAGNIFICENTIA EJUS APPAREBIT; ET SUPER NUBES, id est, super Sanctos, qui nubes saepe in Scriptura vocantur, manifestabitur VIRTUS EJUS, et erit MIRABILIS DEUS IN SANCTIS SUIS. Et, sine dubio, vere MIRABILIS erit Deus illo die, quia tunc revelabitur gloria filiorum Dei, et Deus erit *omnia in omnibus*, et afficiet sanctos bonis, quae *nec oculus vidit nec auris audievit nec in cor hominis ascenderunt*, quorum participes nos faciat Deus. Amen.

IN ECCLESIASTEM